

ИНОВИРАЊЕ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ НАСТАВЕ У ФУНКЦИЈИ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА

Резиме: Образовање ће све више постајати фактор научног, техничког и технолошког напретка човечанства. Многе земље данас трагају за јединственим образовним подручјем. Таквог подручја нема без реформе високошколског образовања. Реформу треба усмерити на промене у научно-наставном процесу. Веће научне доприносе није могуће остварити без квалитетног образовања. Зато је неопходно стратегију поучавања студената, која доминира у традиционалној универзитетској настави, заменити стратегијом учења и самоучења. Такве промене није могуће постићи без иновирања универзитетских предавања и вежби. Иновирање универзитетске наставе треба развијати на научно верификованим променама које доприносе осавремењивању наставног процеса и квалитетном образовању. Постоје могућности за теоријско осмишљавање и практичну примену различитих иновација у универзитетској настави. Увођење „културе“ квалитета у високом образовању је неопходност и услов опстанка за сваку високошколску институцију.

Кључне речи: иновирање предавања, иновирање вежби, квалитет образовања.

1. Увод

Достигнути ниво развоја универзитета са једне стране, те убрзан научни, технички и технолошки развој, као и глобалне друштвене промене са друге стране, детерминишу и промене у универзитетској настави. Болоњском декларацијом је у Европи отворен процес целовитих реформи универзитета. Досадашње реформе универзитетског образовања код нас више су биле обележене организационо-системским променама, док су мање видљиве процесуалне промене, усмерене на студента појединца, његову вертикалну и хоризонталну проходност, као и исходе образовања.

Разлог за то може се налазити у недовољној теоријској заснованости нових приступа универзитетској настави, а посебно оних приступа који у основи имају промену позиције студената у тим процесима. Болоњски процес има за циљ стварање и примену европских стандарда како би се обезбедило јединствено европско образовно подручје. Квалитетно универзитетско образовање може се остварити процесуалним променама, које није могуће оства-

рити без обезбеђивања већег броја претпоставки. Прво би требало утврдити принципе на којима ће се заснивати квалитетан и ефикасан процес студирања, потребно је поставити критеријуме студирања и дефинисати услове за квалитетан студиј, и обезбедити већу мобилност студената, сарадника и професора. Све то изискује и већу материјалну и техничку подршку универзитетској настави.

Поред свега наведеног, кључни субјект успешних реформи јесте оспособљен наставни кадар (професори, асистенти и сарадници) који треба да планирају, програмирају, организују, реализују и вреднују ефикасну и квалитетну универзитетску наставу. У све те активности потребно је укључити и студенте, јер ће се само на тај начин у универзитетској настави развијати партнерски односи и стварати повољнији услови за еманципацију свих њених учесника.

Ефикасна и квалитетна универзитетска настава не може се остварити на основу декларативног приступа иновирању наставе већ суштину тих промена треба да чини усавршавање наставног кадра за промене у наставно-научном процесу и посебно измењена позиција студената у том процесу. Повољнијој позицији студената у универзитетској настави доприносиће постепено напуштање стратегије поучавања (објекатска позиција) и учесталија примена стратегије учења и самоучења (субјекатска позиција). Никако не треба заборавити да студирање једним делом представља и самостално ангажовање студената на проучавању литературе, изради семинарских радова, презентација, вежби и слично. Без обзира на то што се ради о универзитетској настави и студентима, за које претпостављамо да су оспособљени за самоучење, у тој настави није могуће, нити је пожељно, да се „пренесу“ сва научна сазнања. Отуда савремену универзитетску наставу треба да одликује и мотивисање и оспособљавање студената за самоусмерено учење. Свему томе могу допринети различити иновативни модели универзитетске наставе.

Иновирана, ефикасна и квалитетна универзитетска настава доприносиће превазилажењу кризе образовања, изазване убрзаним развојем науке, технике и технологије с краја 20. века.

Бројни су разлози због којих је потребно иновирати универзитетску наставу. У универзитетској настави треба прихватити сваку промену која може допринети лакшем и ефикаснијем остваривању дефинисаних циљева. Иновирање универзитетских предавања и вежби питање је и мотивације студената да се лакше укључе и више ангажују у наставно-научном процесу.

Демократизација универзитетске наставе представља посебно битно питање за њено унапређивање. Квалитетне универзитетске наставе нема без демократизације односа њених кључних субјеката. Томе посебно може допринети еманципаторски приступ, јер такав приступ представља основ за развој партнерских односа између наставника, асистената и студената.

До значајних промена не може се доћи без промене стила рада наставника и асистената. У савременој универзитетској настави је пожељан демо-

кратски стил рада наставника. Посебну пажњу треба посветити евалуацији квалитета наставно-научног рада на универзитету. Том питању до сада није посвећивана потребна пажња.

Постоје изражени проблеми и у подручју методике универзитетске наставе, посебно када се има на уму да већи број факултета нема додирних тачака са педагогијом. Већи квалитет у универзитетској настави није могуће остварити без унапређивања методологије истраживања универзитетске наставе, о којој, за сада, сведочи скроман број радова емпиријског карактера.

2. Иновирање универзитетских предавања

Реформом универзитета немогуће је заобићи питање организације и извођења универзитетске наставе. Поред иновативних наставних планова и програма, неопходно је иновирати методе и облике наставно-научног рада, те одредити поступке евалуације целокупног наставно-научног процеса. У складу са актуелним схватањем у оквиру педагошке науке да поучавање треба заменити учењем, и у складу са захтевом да се универзитети радикалније мењају, постепено се уобличавају и иновације у универзитетској настави.

Данас постоје бројне могућности иновирања универзитетских предавања захваљујући различитим иновативним (моделима) решењима наставе која имају релевантну теоријско-методолошку заснованост. Теоријске основе иновација омогућавају креирање различитих изведбених модела који су прикладни за примену у пракси.

Приликом иновирања универзитетске наставе не треба заобићи питање развоја универзитетских предавања у прошлости. Битно је и појмовно одређење универзитетских предавања, потребно је сагледати и питање садржаја универзитетских предавања, врсте класичних предавања, параметре који одређују квалитет предавања, те могућност интерактивног учења у универзитетској настави.

Универзитетска предавања имају богату педагошку прошлост. У делима античких филозофа указивано је на улогу оних који реализују предавања. Римски филозоф и педагог М. Ф. Квинтилијан указивао је на значај „јавног читања“. Читање је пратила могућност диктирања и записивања. Касније су забележена такозвана „службена предавања“, која су такође утемељена на концепцији поучавања. После њих у пракси се појавила „приватна предавања“. Тим обликом постепено су напуштана диктирања.

У новом веку у педагошкој пракси забележена су „слободна предавања“. Таквим предавањима предавачи су износили своја слободна размишљања и сазнања о одређеном научном проблему. Интересантно је и то да су слободна предавања у то време држали само најистакнутији професори. У 18. веку у универзитетској настави инсистира се на одвајању дела времена које је неопходно за размишљање студената. И поред прогресивних идеја у уни-

верзитетској настави задржао се традиционални облик предавања, без битнијег побољшања позиције студената у настави. У 20. веку забележена су нова тумачења позиције студената, без суштинских промена у предавањима. Из приказаног прегледа уочљиво је да се од постанка универзитета па све до краја 20. века предавања базирају на концепцији поучавања студената. То никако не значи да се таквим предавањима није доприносило квалитетном образовању.

Сложено педагошко питање представља и појмовно одређење предавања уопште, па отуда није једноставно одредити ни значење универзитетских предавања. У педагошкој речничко-енциклопедијској литератури стоји констатација да је термин предавање неадекватан за наставничково излагање наставних садржаја. Термин потиче из прошлости када се сматрало да се знање може „пренети“ на друге. Предавање се са стајалишта „савремене теорије наставе односи на обраду наставног садржаја као релативно самосталну компоненту наставног процеса на којој наставник претежно вербалним методама, (...) експлицира, интерпретира наставне садржаје, и то тако да их мисаоним ангажовањем и вођењем доведе до схватања и усвајања изложених садржаја“ (*Pedagoška enciklopedija 2*, 1989, str. 236). Стога је оправдано термин предавање заменити термином усмено излагање. Не треба подлећи недоречености и непрецизности термина усмено излагање већ под тим термином треба подразумевати, поред излагања, објашњавање и тумачење. Пожељно је да се излагање, увек када је то могуће, допуни вежбама, групним радом, дискусијом и презентацијама студената.

Квалитетне универзитетске наставе нема без прецизног сагледавања питања одабира обима, дубине и актуелности садржаја који се излажу на предавањима. И данас у високошколским институцијама постоји схватање да је потребно „испредавати“ све садржаје студентима. Универзитетску наставу треба базирати на савременим теоријама о избору садржаја предавања. Најпознатије такве теорије су: теорија егземпларизма, проблемско-комплексна теорија, теорија структурализма, теорија функционалног материјализма и теорија свестраног образовања. Даље се нећемо детаљније бавити тумачењем наведених теорија, јер то завређује посебан рад, већ ћемо само указати на њихов значај у оспособљавању студената за самостално учење и учење о томе како се учи. У егземпларној настави отвара се већи простор да студенти самостално уче аналогне садржаје. Већина садржаја прикладна је за проблемско обликовање, садржаји могу имати и одређену структуру (хронолошку, ретроспективну), на одређеним садржајима може се и практично вежбати. У обради оваквих садржаја студенти могу самостално учити и испитивати како се могу применити различити поступци учења. У таквој универзитетској настави смањењем предавања и поучавања од стране професора истовремено се повећава самостално учење студената, критичка анализа целокупног наставног процеса, као и евалуација различитих приступа учењу и остварених исхода.

Код нас још увек, нажалост, избор садржаја универзитетских предавања углавном детерминишу уџбеници, који у већини случајева, бар када је у питању њихово дидактичко-методичко обликовање, нису адекватни.

И поред тога што се предавања најчешће замењују термином усмено излагање, постоје различите врсте предавања. У педагошкој литератури не постоје прецизни критеријуми класификације универзитетских предавања. Најчешће се као критеријуми узимају стил предавања и структура предавања. Драго Бранковић (2005), на основу критичке анализе наведених критеријума, разликује следеће врсте универзитетских предавања: уводно предавање, информативно предавање, импровизаторско предавање, енциклопедијско предавање и академско предавање.

Уводно предавање – облик универзитетског предавања које се примењује приликом увођења студената у нову научну дисциплину. Циљ уводних предавања је представљање научне дисциплине и мотивисање студената за истраживање исте. Садржаји таквих предавања обухватају појмовно-терминолошка питања, предмет проучавања дисциплине, задатке дисциплине, специфичну методологију, историјски развој и слично.

Информативно предавање – специфичан облик универзитетског предавања. За циљ има упознавање (информисање) студената са темама које су сличне а које не морају обавезно улазити у програм дисциплине. Циљ информативних предавања јесте да се код студената развије интересовање за читање шире литературе.

Импровизаторско предавање – убрајамо у групу предавања у којима недостаје већи број обележја универзитетских предавања. Таква предавања најчешће изводе предавачи са искуством, без адекватне припреме. У таквим предавањима јавља се „вишак“ времена, које предавачи најчешће користе за недовољно осмишљене расправе о садржајима предавања.

Енциклопедијско предавање – чест је облик универзитетских предавања. Ова предавања су чешћа код предавача који немају довољно искуства. Таквим предавањима настоји се изложити „све садржаје“, навести што више података, чињеница и закључака. У оваквим предавањима увек недостаје времена.

Академско предавање – облик класичног предавања, познат и под називом теориско предавање. Академско предавање одликује се поступношћу, појмовно-апстрактним тумачењима, компаративним приказивањима. Оваквим предавањима студенти се подстичу за научно-теоријски приступ садржајима.

Без обзира на то о којем облику универзитетског предавања се ради, квалитет предавања не би требало да буде упитан. Студенти лако препознају предавања са недостацима. Таква предавања препознајемо на основу неколико негативних обележја:

1. неадекватан избор садржаја у оквиру задане теме,
2. непримерена мотивација за слушање предавања,

3. недовољна заинтересованост слушалаца за активан однос према садржајима предавања,
4. недостаци у презентацији изабраних садржаја а посебно: одступање од задане теме, губљење „црвене нити“ теме, недовољна или неадекватна повезаност теме са практичним питањима, недостатак егземпларних питања,
5. недостаци избора метода примерених природи и карактеру садржаја предавања (излагање, објашњавање, разговор, дискусија и др.),
6. неадекватан избор и примена медија (наставних средстава и помагала),
7. садржинске и језичке грешке у интерпретацији садржаја предавања,
8. слабости у наступу предавача (Виви: Бранковић, 2005).

Квалитетно универзитетско предавање није једноставно препознати. Квалитету предавања, поред стручности и умећа предавача, доприносе постављени циљеви, као и ангажованост студената, која посебно треба да дође до изражаја на универзитетским вежбама.

Битна одлика универзитетских предавања јесте и разумљивост предавања. Дидактичка обележја разумљивих предавања су: једноставност у предавању, рашчлањеност садржаја предавања, краткоћа и језгровитост у изношењу и тумачењу садржаја и подстицајни подаци у тумачењу садржаја. Једноставност предавања обухвата коришћење познатих термина, кратке реченице и што већу очигледност. Рашчлањеност садржаја предавања „огледа се у способности предавача да дели предавање на више функционално повезаних садржаја“ (Бранковић, 2005, стр. 37). Краткоћа и језгровитост предавања постижу се када се води рачуна о времену излагања, када се излажу само битни садржаји, када се предавач усмерава на дефинисане циљеве. Подстицајни подаци служе како би се универзитетско предавање обогатило. То су најчешће информације или примери који служе за подстицање студената да лакше памте, разумеју, критички размишљају и процењују садржаје предавања.

3. Иновативни модели прикладни за вежбе у универзитетској настави

Данас постоје бројни разлози због којих је потребно приступити иновирању универзитетских вежби. Педагошко-психолошка и дидактичко-методичка сазнања о наставном процесу и учењу пружају адекватну основу за теоријско осмишљавање и практичну примену различитих иновативних решења у универзитетским вежбама. У прилог тој могућности иде и изражена педагошка тежња за хуманистичком и еманципаторском оријентацијом, про социјалном односу и креативном оспособљавању сваког појединца.

Миле Илић (2005) указује на значај стандардизације образовања студената као битан предуслов за продуктивно иновирање универзитетских вежби. До веће стандардизације образовања студената могуће је доћи на основу стандардизације свих наставних предмета.

У сложеном термину иновативни модели вежби у универзитетској настави постоји неколико термина: иновација, модел и универзитетска настава. Прихватљиво је под иновацијама подразумевати намерну промену у „циљевима, организационој структури, садржајима, методама, техникама, објектима, средствима, или у свему томе заједно, која се уноси у систем и праксу образовања и васпитања ради модернизовања и унапређивања“ (Илић, 2005, стр. 56). Термин модел потиче од латинске речи *modulus*, што значи мера. Овај појам заснива се на аналогiji, односно сличности између два објекта. У педагогији не постоји јединствено значење појма модел. Дидактичар Мара Ђукић (2003) сматра да о моделу можемо говорити када између два објекта постоји или се може утврдити сличност у било каквом одређеном смислу. У том случају између тих објеката постоји однос оригинала и модела. Прихватљиво је одређење према коме је модел „средство или облик којим се конкретизује теоријска поставка, односно приказује теоријски установљен процес“ (Вилотијевић, 1996, стр. 35). Стога модел наставе има приближно значење као и: наставни систем, артикулација наставе и наставна стратегија. Термином универзитетска настава означава се наставно-научни процес на факултетима као чланицама универзитета.

Тешко је утврдити један опште прихватљив критеријум који би био најприкладнији за класификацију универзитетских вежби. Такав критеријум мора обухватити позицију предавача, водитеља и студената, њихове односе, интенције, садржај вежбе, исходе вежбе, материјално-техничку основу вежби. Полазећи од наведених одредница, прихватљиво је моделе вежби у универзитетској настави поделити на две групе: традиционални модели вежби у универзитетској настави и иновативни модели вежби у универзитетској настави.

Бројни су модели универзитетских вежби означени као класични, традиционални или уобичајени модели. Најнеприхватљивије су вежбе у којима доминира предавачко-приказивачки рад водитеља (наставник, асистент, демонстратор и сл.). Модел вежби читање са евентуалном интерпретацијом примерен је факултетима на којима се изучава матерњи језик, страни језици, књижевност и новинарство. Често се вежбе користе за студентске реферате и упознавање семинарских радова. Поред наведених, у традиционалне вежбе у универзитетској настави Миле Илић (2005) убраја и следеће моделе: ауторитарно вођење лабораторијске вежбе, традиционалне практичне активности, уобичајени огледи, имитативна уметничка вежба, аналогна израда програма, пројекција упутстава и инструмената, хоспитовање у производњи, друштвеним, културним и услужним организацијама и уобичајена студентска пракса.

У педагошкој науци теоријски је уобличен и практично проверен већи број иновативних модела вежби у универзитетској настави. Иновативни модели вежби у универзитетској настави су: експлоративно-откривалачка вежба, проблемска вежба, диференцирана вежба, егземпларна вежба, израда изведбених (практичних) модела, стваралачка вежба, партнерска вежба, групна вежба, дебата, слагалица, вртешка, симулација и игра улога. Укратко ћемо образложити већи број наведених модела. Редослед набрајања и обрзлагања не умањује педагошку вредност било ког наведеног иновативног модела вежби.

Експлоративно-откривалачка вежба примерена је и прикладна у свим научно-наставним подручјима где је наставне садржаје могуће тако организовати да се до њиховог усвајања може доћи различитим поступцима који су засновани на откривању. У таквим вежбама студенти упознају истраживачке проблеме, самостално формулишу теме и подтеме за истраживање, креирају пројекте и истраживачку методологију, проверавају хипотезе, изводе експерименте, учествују у истраживањима и сл. У свим наведеним активностима важно је подстицање студената да повећају своју проблемску осетљивост и методолошку оспособљеност. Најпознатија варијанта експлоративно-откривалачке вежбе је хеуристичка вежба. Водитељ вежбе може остварити такав степен вођења студената у процесу извођења вежбе, тако да се студент доводи у позицију да сам долази до потребног открића.

Проблемска вежба представља ефикасан облик учења у универзитетској настави. Битне одреднице такве вежбе су: а) постојање одређене тешкоће, проблемске ситуације и б) свесна, самостална и стваралачка активност студента. У проблемској вежби студенти се ангажују на увиђању односа између имплицитног и експлицитног, познатог и непознатог, узрока и последице. Суштину вежби чини трагање за новим путевима решавања проблема и откривања законитости, обележја, појава, процеса, односа, закључака и генерализација.

Диференцирана вежба подразумева вежбање на диференцираним садржајима. Ова вежба је прикладна када желимо да захтеве прилагодимо индивидуалним разликама студената. Вежба се организује тако да се садржаји деле у нивое према структури знања, а која обухвата: познавање основних програмских садржаја, разумевање и схватање чињеница и учење открићем, стваралачком применом знања. Између ових нивоа могуће је успоставити различите односе између наведених структура знања. Прихvatљиво је да сваки студент ради на једном од три нивоа вежби, и то:

Ниво „А“ – 70% питања познавања основних програмских садржаја и 30% питања разумевања и схватања чињеница;

Ниво „Б“ – 70% питања разумевања и схватања чињеница и 30% питања учења открићем уз самосталну примену знања и

Ниво „В“ – 70% питања учења путем открића и 30% додатних питања.

Применом ове вежбе посебно треба водити рачуна о напредовању сту-

дената и благовременом превођењу са нижег на виши ниво вежбања. У овој вежби програмски садржаји су разврстани на основне, оптималне, додатне и факултативне, па је ангажовање студената могуће остварити у складу са њиховим способностима, мотивацијом и потребом.

Егземпларна вежба омогућава да се без већег оптерећивања студената вежбају обимнији наставни садржаји. Суштина је у томе да водитељ вежбе изабере карактеристичне (репрезентативне) наставне садржаје и да их обради на узоран, егземпларан начин. На основу изабраних садржаја и методичких поступака водитеља вежбе, студенти самостално обрађују аналогне садржаје. За успешнију реализацију ове вежбе важно је да се она одвија у три кључне етапе:

1. Водитељ проучава програм вежби и идентификује садржаје који су слични. Идентификоване садржаје дели на: егземпларне (уже, репрезентативне) и аналогне (шире).

2. Егземпларни наставни садржај вежбе обрађује се узорно (егземпларно) на квалитетан начин. Битно је да се води рачуна о целовитости, поступности, систематичности и сл. Водитељ у овој етапи припрема вежбу, изводи и проверава. Сваки корак водитеља треба тако прилагодити да студентима увек буде јасно шта водитељ ради.

3. Самостална студентска обрада аналогних садржаја. Студенти раде по узору (моделу, обрасцу, упутству) који су видели за време егземпларне обраде наставних садржаја од стране водитеља.

У егземпларној вежби смањује се поучавање од стране водитеља и истовремено повећава самостално учење студената. Ова вежба успешно се може реализовати и у оквиру интерактивних вежби. Отуда новије варијанте егземпларне вежбе могу бити интерактивна егземпларна вежба студената у пару и интерактивна егземпларна вежба студената у групи.

Израда изведбених (практичних) модела је посебно прикладна вежба за апликативно приказивање теоријских сазнања. Потребно је да се студенти за време предавања интензивније мисаоно ангажују, јер ће се тиме олакшати трансфер и обликовање теоријских сазнања у различите изведбене моделе, прикладне за практичну примену.

Стваралачка вежба има велику педагошку вредност иако се у пракси ретко примењује. У таквим вежбама могу се решавати занимљиви теоријски и практични проблеми, отворати путеви ка новим идејама, креирати нове теме, креирати истраживачки пројекти, вежбати стваралачко интерпретирање уметничких текстова и сл. Оваква вежба најчешће се изводи након заједничких уводних активности студената. Студенти се стваралачким вежбањем могу бавити индивидуално или у интеракцији са другим студентом или групом студената. Посебно је битно да се стваралачка остварења презентују пред целом групом студената и да се изврши заједничка анализа и процена успешности резултата стваралачких вежби.

Партнерска вежба или рад студената у паровима и групна вежба су изузетно прикладни модели иновативних универзитетских вежби. Рад у паровима може се применити у следећим дидактичким варијантама: инструктивни рад студента са студентом, сарадничко (кооперативно) учење два студента, индивидуално учење у пару и заједнички стваралачки рад студената у пару. Групни рад подразумева поделу студената у већи број група које раде на истим или различитим задацима. У пракси се формирају групе студената различите величине. Оптималне групе студената за квалитетно вежбање су од четири до шест чланова. Познате су могућности формирања хомогених и хетерогених група студената, али се у пракси групе студената најчешће формирају спонтано (наставниковом поделом, по месту седења).

Дебата је изузетно прикладна вежба када код студената желимо развијати способност да своје ставове, убеђења, сазнања, схватања, идеје, предлоге, закључке и сл., бране аргументима. Цела вежба студената може се осмислити као интерактивна дебата. Посебно су интересантне дебате између супростављених група које су „за“ и „против“ одређеног става. Ток такве вежбе обухвата неколико корака. Прво је потребно припремити дебату и студенте разврстати у три групе: позициона, опозициона и неутрална. Након тога приступа се извођењу дебате и на крају следи њено вредновање.

Слагалица је иновативна универзитетска вежба која се код нас не примењује често. Методичка струкура ове вежбе обухвата:

1. Рад у основним групама (уознавање задатка, летимичан договор и подела чланова у експертске групе),
2. Рад у специјалистичким (експертским) групама (детално усвајање одређеног наставног садржаја),
3. Поучавање у основним групама (сваки студент остале чланове своје групе поучава ономе што је научио у специјалистичкој групи),
4. Провера нивоа разумевања (водителј поставља питања свим студентима).

Вртешка је изузетно динамична интерактивна универзитетска вежба, примењује се када студенти имају солидна предзнања о одређеној теми. Веома је прикладна за развијање критичког мишљења. Могуће је осмислити и у пракси применити различите варијанте вртешке. Најчешће се студенти деле у групе које раде на својим задацима, а затим њихова решења иду у круг и тада се одвија међугрупна кружна евалуација. На крају се радни материјал поново враћа групи која вреднује властита решења. Интересантне су вртешке у којима сви студенти наводе по пример и то тако што први студент да неки пример, други чита пример првог и наводи свој пример, трећи студент чита примере првог и другог и наводи свој пример, и тако даље. Циљ је да се дође до што више различитих примера.

Симулација је један од модела универзитетске вежбе у којој се захтева да студенти глуме, симулирају, имитирају, опонашају одређени догађај, радњу или процес.

Различити иновативни модели вежби у универзитетској настави позитивно утичу на квалитет образовања и стручно-професионални развој студената.

4. Промене у универзитетској настави и квалитет образовања

Циљ сваке промене није сама промена већ већи квалитет. Отуда су промене у универзитетској настави неопходан услов да би се остварио већи квалитет образовања. Промене на универзитету зависе од окружења у којем се универзитет налази. Ралф Луис и Даглас Смит (Ralph Lewis & Douglas Smith, 1998) наводе четири претпоставке у вези са окружењима на којима високо образовање може функционисати у будућности:

1. у сваком окружењу мењају се услови и конвенције,
2. данас се промене одвијају много брже него у прошлости,
3. како буде одмицао 21. век промене ће се одвијати све брже и
4. осетљивост на промене је императив којег се треба држати у свакој високошколској установи.

Није једноставно пронаћи адекватне одговоре на питања: шта су данас узроци промена у универзитетској настави и да ли је универзитетско образовање квалитетно? Златко Павловић (2009) указује на већи број промена на универзитету и универзитетској настави. Постоје изражене промене у организационој структури универзитета. Динамичан развој науке, технике и технологије допринео је томе да данас на универзитетима имамо различите програме и концепте студирања. И код нас је све разноликија студентска популација, функције универзитета из дана у дан се повећавају. Наши универзитети концем прошлог и почетком овог века обухваћени су крупним променама које произилазе из болоњског процеса. Основу промена на универзитету чини промена наставно-научног процеса. Суштину тих промена чини подизање квалитета процеса студирања на виши ниво. Квалитетнијем процесу студирања могу допринети следеће претпоставке:

1. дефинисати принципе на којима се заснива квалитетан и ефикасан процес студирања,
2. дефинисати битне услове за квалитетан процес студирања,
3. одредити критеријуме на основу којих ће се пратити квалитет процеса студирања,
4. оспособити професоре и сараднике за планирање, организовање, реализовање и вредновање квалитетног наставног и уопште квалитетног процеса студирања,
5. осигурати већу проходност свих субјеката на универзитету,
6. осигурати материјално-техничку основу за квалитетан процес студирања (Бранковић, 2005).

Од квалитета наставног процеса универзитетске наставе зависи и квалитет образовања. Младен Вилотијевић (2005) сматра да образовање треба посматрати као чинилац економског напретка, али и као чинилац моралног, општег развоја и социјализације. Отуда у квалитету образовања треба тражити и квалитет у социјалним односима, примени техничких достигнућа у настави, као и у управљачком подсистему. Квалитетна универзитетска предавања и вежбе није тешко препознати и дефинисати, за разлику од квалитета образовања које је лакше препознати него дефинисати. У суштини ових нејасноћа налази се поимање квалитета уопште. За психологе квалитет је посебна врста искуства. За економисте квалитет је одређена врста мерила, којим се утврђује вредност неког производа, услуге и сл. Филозофи квалитет процењују са етичке основе. За нас је веома прихватљиво одређење квалитета као трансформације традиционалне универзитетске наставе у савремену универзитетску наставу, с циљем да се преласком из једног стања у друго уочавају квалитативне промене. Те промене треба да се остваре у искуствима студената, професора и сарадника, у наставном процесу на универзитету (предавања и вежбе), и посебно у исходима свих процеса на универзитету.

На питање шта је квалитет универзитетског образовања дају се различити одговори, често међусобно и супростављени. „Образовању је потребан квалитет који је у складу са временом, а оно тражи раднике способне да примене технолошке иновације, да се прилагоде новим потребама и да раде у тиму“ (Вилотијевић, 2005, стр. 231). За унапређивање квалитета универзитетског образовања пресудно је унапређивање учења у тиму. Такво учење није могуће унапредити без перманентног уношења промена у универзитетска предавања и вежбе. Квалитет образовања на универзитету знатно је одређен квалитетом процеса који се остварују у настави. У универзитетској настави, посебно на вежбама, треба унапређивати сарадничко (кооперативно) учење. Према Хајнцу Клиперту (Heinz Klippert, 2001) учење у групи има многе предности: већи су ефекти учења, већа је мотивација и осећај самопоуздања, интензивира се социјално учење, ефикасније се припрема за свет рада, подстичу се и развијају способности за успостављање демократских односа и доприноси се растеређивању наставника. Суштина је у томе да се применом сарадничког учења између студената, професора и сарадника развијају партнерски односи и поверење, што представља основ за еманципацију свих учесника у настави.

О квалитету универзитетског образовања не може се говорити ако се њима студенти не припремају за промене. Због тога је у универзитетској настави посебно битно да се студентима омогући развијање комуникацијских способности, да се на предавањима и вежбама ствара што више ситуација у којима се захтева критички приступ разумевању садржаја. Битно је студенте оспособити за квалитетне интеракцијске процесе, за доношење одлука.

Без обзира на професију за коју се студенти оспособљавају у наставне процесе на универзитетима могуће је унети промене. Што је више промена и што су оне интензивније, више је и могућности да се сваки субјект наставног

процеса више ангажује и оствари веће резултате. Савремени наставни план и програм представљају тек основу, на којој се у високошколским установама може оставрити квалитет образовања.

5. Завршни осврт

Достигнути ниво развоја науке, технике и технологије, као и промене у друштву, детерминишу потребу убрзаних и ефикасних реформи високошколског образовања. Све више се проводе структурне промене с циљем побољшања квалитета процеса студирања и развијања квалитетног образовања.

Већи успех у променама на универзитету не може се остварити без усавршавања постојећег наставног кадра. Суштину њиховог усавршавања треба да представља оспособљавање за развијање партнерских односа у настави и за промену позиције студената, те оспособљавање за перманентно иновирање предавања и вежби. Томе посебно могу допринети иновирана универзитеска предавања и вежбе у којима се јавља већи простор за непосредно укључивање студената у припремање, организацију, реализацију и вредновање наставног процеса.

Савремена педагогија пружа велике могућности за теоријско осмишљавање и за практичну примену различитих изведбених модела у универзитетским предавањима и вежбама. Без обзира на то за који се модел предавања и вежби одреде наставници и њихови сарадници, битно је да се они квалитетно примене у наставном процесу. Потребно је истрајати у захтевима који произилазе из конкретне организације предавања и вежби, као и садржаја који се обрађују. Посебно је битно да се свим тим променама и захтевима прилагоде студенти.

Наставно-научни процес на универзитету представља систем који може побољшати квалитет образовања само онда када се јасно дефинишу промене које се морају остварити и у процесу наставе и у њеним исходима. За све то је потребно много више анализе универзитетских предавања и вежби, и много више залагања свих субјеката на универзитетима. Иновирање универзитетских предавања и вежби јесте битан, али не и једини услов који треба испунити, како би се остварио већи квалитет образовања.

Литература

- Бранковић, Д. 2005. Иновације у универзитетском предавању. У књизи: *Иновације у универзитетској настави*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Вилотијевић, М. 1996. *Системско-теоријске основе наставног процеса*. Београд: Учитељски факултет

- Вилотијевић, М. 2005. Евалуација квалитета наставно-научног рада на универзитету. У књизи: *Иновације у универзитетској настави*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Ђукић, М. 2003. *Дидактичке иновације као изазов и избор*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.
- Ђукић, М. 2010. Nova paradigma univerzitetske nastave kao izraz pedagoške reforme visokog obrazovanja. *Sociološka luča* IV/1, str. 135-145.
- Илић, М. 2005. Иновативни модели вјежби у универзитетској настави. У књизи: *Иновације у универзитетској настави*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Klippert, H. 2001. *Kako uspješno učiti u timu*. Zagreb: Educa.
- Кулић, Р. 2009. *Утицај глобализације на реформу образовања*. У часопису *Наша школа*, бр. 3-4, стр. 95-113. Бања Лука: Друштво педагога Републике Српске.
- Lewis, G. R. & Smith, H. D. 1998. *Тотални квалитет у високом образовању*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Павловић, З. 2009. *Узроци промјена у универзитетској настави*. У часопису *Наша школа*, бр. 3-4, стр. 95-113. Бања Лука: Друштво педагога Републике Српске.
- Pedagoška enciklopedija* 2. 1989. Београд: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Terhart, E. 2001. *Metode poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa.

Brane Mikanović

INNOVATIONS IN UNIVERSITY INSTRUCTION WITH THE PURPOSE OF IMPROVING QUALITY OF EDUCATION

Summary: Education will increasingly become an important factor in scientific, technical and technological progress of mankind. Today, many countries are looking for a unique educational area. Such area does not exist without reforms of higher education. The reform should focus on changes in research and instructional process. Greater scientific contributions cannot be achieved without quality education. It is therefore essential to replace the strategy of teaching students, which has dominated the traditional university instruction, with strategies of students' learning and self-learning. Such changes cannot be achieved without innovating university lectures and classes. Innovation of university instruction should be developed on scientifically verified changes that contribute to the modernization of the teaching process and quality education. There are possibilities for theoretical design and practical implementation of various innovations in university instruction. The introduction of the "culture" of quality in higher education is a necessity and the survival condition for every higher education institution.

Key words: lectures innovation, classes innovation, quality of education.